

ŞİHABEDDİN SÜHREVERDİ'NİN ESERLERİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Kamil CİHAN
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet: Şihabeddin Sühreverdî, İslam felsefesi tarihinde, İsrâkîlik adıyla bilinen ekolün kurucusudur. Kısa süren hayatına rağmen birçok eser yazmıştır. Ne var ki, eserlerinin tam listesi, henüz tespit edilmemiş durumdadır. Araştırmamıza göre, Sühreverdî, 102 adet eser kaleme almış, fakat bunların 24 adeti kayıp görünmektedir. Bu çalışma ile konuyla ilgili boşluğu tamamladığımız kanaatindeyim.

Giriş

Bu çalışma, H.VI./M.XII. asrın son yarım yüzyılında yaşayan, İslam felsefesi tarihinde, yeni bir felsefi anlayışın öncüsü ve geliştiricisi olan Sühreverdî'ye ait eserlerin tam listesi üzerine bir denemedir. Bir çok çalışmada Sühreverdî'nin hayat hikayesine değinilmesine rağmen, eserlerinden sadece küçük bir bölümüne atıfta bulunulur. Konuyla ilgili yeterli bir araştırma göremeyişimizden dolayı, eserleri hakkındaki bilgi boşluğunu doldurmayı kendimize bir görev olarak gördük ve bu çalışma ortaya çıktı. Eserlerinin listesi verilirken, buldukları yer gösterilerek ulaşmak isteyenlere de kolaylık sağlandı. Görüşlerinin anlaşılmasına zemin hazırlaması bakımından, kısa da olsa, hayatına temas etme gereği duyuldu.

I. Hayatı

Tam künyesi Ebu'l-Fütûh Şihâbu'l-Hakki ve'l-Milleti ve'd-Din Yahya b. Habeş b. Emîrek es-Sühreverdî el-Maktûl (H. 549-587/ M.1155-1191), bugünkü Tahran ile Tebriz arasındaki Zincân şehrine yakın bir belde olan Sühreverd'de doğmuştur. Öğrenimini, zamanının ünlü üstadlarından tamamladı. Derûnî hayatındaki açılımları nedeniyle Ebu'l-Fütûh; dinî ve felsefi bilgisindeki yüksekliğinden dolayı Şihâb yıldızı; Sühreverd'de doğduğu için Sühreverdî; öldürülerek hayatını tamamladığı için el-Maktûl olarak almıştır. El-Maktûl lakabı, aynı aileden gelen ve çağdaşı olan Şihabeddin Ömer Sühreverdî'den ayrılması için de zikredilir. Fakat sevenlerince “eş-Şehîd” diye anılır.

Sühreverdî'nin üstadları olarak Merâğa'daki Mecduddin el-Cîlî¹, İsfahan'daki Zahîruddin Ahmed el-Fârîsî'nin adı kaydedilir. Mantık alanına ait el-Besâiru'n-Nusayriyye fi'l-Mantık, Sühreverdî'nin, belki de ezberlediği bir eserdir². Bu eser, İbn

¹) Yakut el-Hamevî, *İrşâdu'l-Erib ile Ma'rifeti'l-Edîb*, Neşir: D.S. Margoliuth, Mısır 1925, 1. baskı, VII, 269; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, Neşir: İhsan Abbas, Beyrut Tarihsiz, VI, 268.

²) Şehrezûrî, fikir üstadı Sühreverdî'nin bu eser üzerinde hayli düşündüğünü kaydetmektedir. Bk. Şemseddin Şehrezûrî, *Târîhu'l-Hukemâ*, Neşir: A. Ebu Şüveyreb, Trablus 1988, 378.

Sina felsefesinde ve Meşşâî felsefede uzman görülen Sava kadısı İbn Sehlân es-Sâvî'ye (Ö: 450/1058) aittir³. Bu dönemlerinde Sühreverdî, Meşşâî düşünceye ve onun yöntemine büyük bir önem verdi ve bu düşünceyle ilgili bazı eserler de yazdı. Nitekim kendisi, Hikmetu'l-İşrâk'ta bu hususu şöyle belirtir: "*Bu saturların sahibi,... Meşşâîlerin yöntemine çok düşkün idi, onlara büyük bir eğilimi vardı ve bu hususta çok ısrarcı idi, Rabbinin burhanını görmüş olmayaydı*"⁴. Aynı eserin bir başka yerinde ise şunu kaydeder: "*Bu kitaptan önce ve yazımı esnasındaki engellerin olduğu sıralarda, sizler için, Meşşâîlerin yöntemine göre kitaplar yazdım ve oralarda onların kurallarını özetledim. Bir çok kural içeren et-Telvîhâtü'l-Levhiyye ve'l-Arşîyye adlı özet kitap, onlardan biridir. Hacminin küçüklüğüne rağmen, onda kuralları özetledim. Lemehât ise onun altındadır. Bu ikisinden başka eserler de tasnif ettim. Gençlik yıllarında yazdıklarım bunlardandır*"⁵. Bu ifadeler, çok daha önceden Aristo ve şârihleri tarafından, İslam dünyasında da Fârâbî ve İbn Sina tarafından ifadesini bulan Meşşâî düşünceye, Sühreverdî'nin bir zamanlar hayli önem verdiğini gösterir. Ayrıca şunu da belirtelim ki Sühreverdî, Meşşâî düşünceyi ve yöntemini tamamen reddetmiş de değildir. Zira düşüncelerinin anlaşılması için Meşşâîliğin temel yöntemi olarak gösterdiği kıyasa dayalı araştırmanın (*bahs*) iyi bilinmesi gerektiğini, bizzat o söylemektedir. "*Kıyasa dayalı olarak araştırma yapılan (bahsî) ilimlerde usta olmayan Hikmetu'l-İşrâk'ı anlamaya yol bulamaz. Bu kitabı (Meşâri'yi) ondan (Hikmetu'l-İşrâk'tan) önce ve Telvîhât'ı tahkik ettikten sonra okumak gerekir*"⁶. Yine o, Hikmetu'l-İşrâk'ta şunları kaydeder: "*Bu kitabımız, kıyasa dayalı araştırma ve ilahiyat/metafizik (te'ellüh) tâlipleri İçindir. İlahiyatla uğraşmamış araştırmacının (bâhis) veya ilahiyatı talep etmeyen kimsenin bu eserden alacağı bir pay yoktur... Sadece kıyasa dayalı araştırma isteyen, Meşşâîlerin yöntemine sarılması gerekir. Çünkü o, bu iş için güzel ve sağlam bir yoldur*"⁷. Sühreverdî'ye ait bu ifadeler, Meşşâî düşünce ve yöntemin kendi görüşünün anlaşılması için gerekli olduğunu göstermeye yeterli olsa gerekir.

Sühreverdî, öğrenimle ilgili resmî çalışmalarını tamamladıktan sonra⁸, Şirvan ve Azerbeycan illerinde bulundu. Hikmetu'l-İşrâk'ta Derbend ve Mayenc şehrinde

³) Şehrezûrî,, 328; Zâhiruddin Beyhakî, *Tetimme Sivâni'l-Hikme*, Neşir: Dr. Refik el-Acem, Beyrut 1994, 114.

⁴) Sühreverdî, *Hikmetu'l-İşrâk*, Neşir: Henry Corbin, Tahran 1993, *Oeuvres* İçinde 156.

⁵) Sühreverdî, *Hikmetu'l-İşrâk*, 10.

⁶) Sühreverdî, *Kitâbu'l-Meşâri' ve'l-Mutarahât (ilâhiyyat)*, Neşir: H. Corbin, *Oeuvres* İçinde, Tahran 1993, 194.

⁷) Sühreverdî, *Hikmetu'l-İşrâk*, 12-13. Yorumcusu Şehrezûrî, bahis yolunu, burhan yolu olarak görmekte ve bahse dayalı felsefeyi, bilinmeyene intikal etmek için özel bir tertip ile terimler ve kıyasların kullanıldığı bir felsefe olarak tasvir etmektedir. Bk. Şehrezûrî, *Şerhu Hikmeti'l-İşrâk*, Neşir: H. Ziyâî Türbetî, Tahran 1372, 19. Teellüh ise soyutlanma, keşif ve yalnızlıkta riyazet yoludur. Yani, bedeni şeylerden yüz çevirme ve soyutlara bitişme halidir. Yalnızlığın hakikati ise duyulur şeyleri bırakma ve hayalin/vehmin hatıralarını kesmektir. Yoksa, boş bir yerde hayalin ve vehmin etkin olduğu hal, yalnızlık değildir. Bk. Şehrezûrî, *Şerh*, 17.

⁸) S. Hossein Nasr, *Three Muslim Sages*, New York 1969, 2. baskı, 56; Nasr, *Üç Müslüman Bilge*, Çev: Ali Ünal, İstanbul 1985, 70.

yaşadığı manevî tecrübeleri anlatmaktadır⁹. Daha sonra İbn Sina felsefesinde uzman görülen, felsefe ve mantık alanına dair eserleri olan Fahreddin Mardînî (594/1198) ile Mardin'de tanıştı, bir çok defa onunla bir araya geldi, görüş alış verişinde bulundu ve onun iltifatına mazhar oldu¹⁰. Sühreverdî, Anadolu'nun diğer bölgelerinde de bulundu. Şehrezûrî'nin beyanına göre, Diyarbakır'da oturmayı çok sever, bazı vakitler Şam bölgesinde, bazı vakitler Anadolu bölgesinde ikamet edermiş¹¹. Anadolu'da bulunduğu sıralarda onun, yöneticiler ile iyi ilişkiler kurduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Diyarbakır emiri Karaarslan b. Davud b. Artuk için el-Elvâhu'l-İmâdiyye adlı eserini telif etti¹², Nâsiruddin Berkyaruk Şah, Niksar emiri iken ona öğrenci oldu. Sühreverdî, onun için Pertev-Nâme adlı eserini yazdı. II. Kılıçarslan (1155-1192) ve saray çevresi de Sühreverdî'yi bir müddet Konya'da misafir etti. Bilim ve felsefe bilgisi engin olarak tanıtılan Vezir Kemâleddin Kamyâr, Sühreverdî'ye öğrenci oldu ve ondan istifade etti¹³.

Sühreverdî, Konya'dan sonra Diyarbakır, Mardin, Şam ve Halep'de bulundu. Halep'deki Halvetiye Medresesi Müderrisi İftihâruddîn'in derslerine katıldı ve yakınlarından biri oldu. Yapılan münâzaralarda büyük bir başarı gösteren Sühreverdî'nin adı yayıldı, Halep emiri Melik Zâhir'in dikkatini çekti, daha sonra da onun yakınlarından oldu. Sühreverdî'nin "açık sözlü tutumu, her türlü dinleyici önünde bâtinî doktrinleri açıklamada gösterdiği tedbirsizlik, tartışmalarda tüm karşıtlarını alt etmesini sağlayan keskin zekası, hem mantıksal felsefeye hem de tasavvufa olan hakimiyeti... özellikle ulemâ arasında pek çok düşmanlar edinmesine yol açtı¹⁴". Anlaşıldığı kadarıyla bu durum, bazı kimselerin haset ve fesat duygularını artırmış, onun aleyhinde bulunmalarına yol açmış gibidir. Hatta bu kimseler, Melik Zâhir'in babası Selâhaddin Eyyûbî'ye mektuplar yazarak her durum ve şartta Sühreverdî'nin öldürülmesi gerektiğini talep ettiler. Daha sonra Halep fakihleri bir mazbata düzenleyerek Sühreverdî'nin katline karar verdiler ve 587/1191 senesinde hüküm icra edildi..

Sühreverdî'nin ölüm tarihi belli olmakla birlikte kaç yaşında öldüğü ihtilafli görünmektedir. Örneğin Şehrezûrî, Sühreverdî'nin otuz altı yaşında öldüğünü belirtir. Bununla birlikte onun elli yaşında öldüğüne dair rivayeti de eserinde zikreder¹⁵.

⁹) Sühreverdî, *Hikmetu'l-İşrâk*, 231. Yorumcusu Şîrâzî, Derbend'in Şirvan illerinden, Mayenc'in de Azerbeycan illerinden olduğunu kaydeder. Kutbeddin Şîrâzî, *Şerhu Hikmeti 'i-İşrâk*, Taşbaskı 1314, 512.

¹⁰) İbn Ebî Usaybia, *Uyûnu'l-Enbâ*, Neşir: Nizar Rıza , Beyrut Tarihsiz, 638-641.

¹¹) Şehrezûrî, *Târih* 379.

¹²) Sühreverdî, *el-Elvâhu'l-İmâdiyye*, Neşir: Necefkulî Habîbî, *Se Resâil* İçinde, Tahran 1397, 2.

¹³) Y. Ziya Yörükan, *Şihâbeddin Sühreverdî ve Nur Heykelleri*, Yayına Hazırlayan ve Neşreden: A. Kamil Cihan, İstanbul 1998, 18-19.

¹⁴) Nasr, *Three...*, 57; Nasr, *Üç...*, 70.

¹⁵) Şehrezûrî, *Târih*, 381. Sühreverdî, bir çok eserinde konunun anlaşılması için veya başka bir amaçla diğer eserlerine atıfta bulunur. Bu atıflar bizzat onun tarafından yapılmış ise eserlerinin defalarca gözden

Doğum ve ölüm yılı doğru kabul edilirse miladi olarak otuz yedi yıl yaşamış olması gerekir.

II. ESERLERİ

Sühreverdî, kısa süren hayatına rağmen, ardından derin izler bırakan bir çok eser kaleme aldı. Üstelik o, eserlerin tashihini yapmış görünmekte, bir çok eserinde diğer eserlerine atıflar yapmaktadır. Bu durum, daha sonraları eserlerini tekrar gözden geçirdiğini ifade etse gerektir.

Sühreverdî'nin eserlerinden bir kısmı neşredildi, bir kısmı da kütüphanelerde yazma halinde kaldı, bir kısmının ise sadece isimleri bilinmektedir. Biz, eserlerini matbu olup olmadıklarına göre alfabetik olarak sıralayacağız. Buna ilave olarak Şehrezûrî'nin kaydettiği eserlerin listesini de vereceğiz. (*) işareti ise Şehrezûrî'nin listesinde bulunmayan esere konmuştur. ¹⁶

A. Matbû Eserler

1. **Akl-ı Surh**: Tahran 1332; Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İshrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993.(Farsca)
2. ***A'lâmu'l-Hüdâ ve Akîdetu Ehli't-Tukâ**: el-Mecelletu'l-Meşrik, Beyrut 1964.
3. **Bustânu'l-Kulûb**: Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İshrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993 (Farsca)
4. **el-Elvâhu'l-İmâdiyye**: Neşir: Necefkulî Habîbî, Se Risâle Ez Şeyh-i İshrâk İçinde, Tahran 1397. Elvah'ın Farsçası, Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İshrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993. *Muhtasârul-Elvâh: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, 2841. Topkapı, III. Ahmed, 1461.
5. **Heyâkîlu'n-Nûr**: Mısır 1335, Neşir: Muhyiddin Sabri; Kahire 1957, Neşir: Muhammed Ebu Reyyân; Celâleddin Devvânî, Şevâkîlu'l-Hurfi fî Şerhi Heyâkîli'n-Nûr, Madras 1953. Nev'î Efendi'nin bu şerhe yaptığı bir de Talik vardır; Mahmud Hoca Gahan, Şevâkîlu'l-Hûr, Asaf Efendi, 1208 ¹⁷; İsmail Ankaravi, İzâhu'l-Hikem Şerhu Heyâkîlu'n-Nûr, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, 611, 3282, 3389, 7027,317; Mîr Gıyâseddin, Şerhi Heyâkîl. Heyâkîlu'n-Nûr'un Farsça çevirisi, Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İshrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, Tahran 1993. Farsça şerhiyle birlikte yeni neşir: Kerîmî Zencânî, Tahran 2000. Heyâkîl'in yayımlanmış Türkçe çevirileri: Yusuf Ziya Yörükân, Şihâbeddin Sühreverdî ve Nur Heykelleri, Sadeleştiren ve Neşre Hazırlayan: A. Kamil Cihan, İstanbul 1998; Nur Heykelleri, Çev: Saffet Yetkin, Milli Eğitim Bakanlığı Ankara 1986.

geçirilmiş olduğu ortaya çıkar. Bu durumda elli yaşında öldüğünü söyleyen rivayetleri dikkate almak gerekebilir.

¹⁶) Bu bölümle ilgili katkılarından dolayı Prof. Dr. İsmail Yakıt ile Ali Rıza Karabulut'a şükranlarımı sunarım.

¹⁷) C. Brockelmann, *GAL Supplementband*. Leiden 1937, I, 782.

6. ***Fi Hâleti't-Tufûliyye**: Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İşrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993 (Farsca).
7. **Hikmetu'l-İşrâk**: Tahran 1313/1895, 1315/1897 Taşbaskı, Kutbeddin Şirâzî ve Molla Sadra'nın Şerhiyle birlikte; Neşir: Henry Corbin, Ouevres Philosophiques Et Mystiques İçinde İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993. İngilizce çevirisiyle birlikte yeni neşir: John Walbridge-Hüseyin Ziyâî, Utah 1999. Şemseddin Şehrezûrî, Şerhu Hikmeti'l-İşrâk, Neşir: H. Ziyâî Türbetî, Tahran 1372. Kutbeddin Şirâzî, Şerhu Hikmeti'l-İşrâk, Taşbaskı 1314. Mevlânâ Abdulkerim, Şerh-i Hikmeti'l-İşrâk, Farsça¹⁸; Nizâmeddin Herevî, Şerh-i Hikmeti'l-İşrâk, (Farsca)¹⁹.
8. **Istîlâhâtu't-Tasavvuf**: Kuveyt 1404/1984.
9. ***Kıssatu'l-Gurbeti'l-Garbiyye**: Neşir : H. Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993; Değişik ünvanla Risâletu Hayy b. Yakzan: Neşir: Ahmed Emin, Kahire Tarihsiz. Neşir: Yusuf İbiş, es-Sühreverdî el-Maktûl içinde, Beyrut 1990. Türkçe Çevirisi: İsmail Yakıt, "Ruhun Yolculuğu" Felsefe Arkivi İçinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1987, Sayı: 26
10. **Kitabu'l-Lemehât**: Neşir: Emil Ma'luf, Beyrut 1991, 2. Baskı,; Nizâmeddin Mahmud b. Fadlallah b. Ahmed et-Tûsî el-Hemedânî, Şerhu'l-Lemehât, İstanbul, Saray, III. Ahmed, No: 3251.
12. **Kitabu't-Telvîhât** (el-İlahîyyât): Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, İstanbul 1993. Mantıku't-Telvîhât, Neşir: Ali Ekber Feyyâz, Tahran 1955. Şehrezûrî'nin et-Tenkîhât adıyla yaptığı şerh: Yer yok 1849 Şehrezûrî'nin kendi hattı, İstanbul Köprülü Kütüphanesi, 880; İbn Kemmûne Şerhu't-Tenkîhât, British Museum Or. , 6348²⁰.
14. **Lugat-ı Mûrân** : Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İşrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993 (Farsca).
15. **el-Meşâri' ve'l-Mutârahât** (el-İlâhiyyât): Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993.
16. **el-Mukâvemât**, (el-İlâhiyyât): Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945; Paris 1952, Tahran 1993.
17. **Pertev-Nâme**: Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İşrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993 (Farsca). İngilizce çevirisiyle birlikte neşir: Hüseyin Ziyâî, Costa Mesa, Mazda Publisher, Kaliforniya 1998.
18. **Risâle Âvâz-ı Per-i Cebrâil**: Neşir: H. Corbin-P. Kraus, Journal Asiatic İçinde, 227, I/82. (Farsca ve Fransızca Çevirisi) ile birlikte. Mecmûa-i Âsâri Şeyhi İşrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993 (Farsca). Arapçası, Yusuf İbiş, es-Sühreverdî el-Maktûl içinde, Beyrut 1990.

¹⁸) Katip Çelebi, *Keşfu'z-Zunun*, .Neşir: Ş Yaltkaya-Rifat Kılıslı, İstanbul 1945, I, 685

¹⁹) Brockelmann, I, 565.

²⁰) Brockelmann, I, . 782.

19. ***Risâletu'l-İbrâc**: Mecmûa-i Âsâri Felsefî Şeyhi İsrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993 (Farsca).
20. **Risâle Fi İ'tikâdi'l-Hukemâ**: Neşir: H. Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993. Neşir: Yusuf İbiş, es-Sühreverdî el-Maktûl içinde Beyrut 1990. Türkçe çevirisi: İsmail Yakıt, "Filozofların İnançları", Felsefe Arkivi İçinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1987, sayı: 26. Rusça ve Azerî Türkçesi ile "Filozofların Görüşleri", Bakû 1986.
21. ***Risâle Mûnisu'l-Uşşâk**: ed: O. Spies Delhi 1934. Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İsrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993 (Farsca); Mâil Herevî- Arabşah yezdî, Tahran 1999. "Fî Hakîkati'l-İşk" adıyla, Tahran 1995;
23. **Risâle-i Safîr-i Sîmurg**: Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İsrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, Tahran 1993 (Farsca)²¹.
24. **Risâle -i Yezdân-i Şinaht**: Tahran 1316. Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İsrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993
25. **Rûzi Bâ Cemâati Sûfiyân**: Mecmûa-i Âsâri Felsefî Şeyhi İsrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993 (Farsca).
26. **Terceme-i Risâletu't-Tayr**: Mecmûa-i Âsâri Felsefeyi Şeyhi İsrâk içinde, Neşir: Henry Corbin, İstanbul 1945, Paris 1952, Tahran 1993 (Farsca)²².

B. Yazma Eserler

1. ***el-Ecvibetü's-Sühreverdîyye**: Kıbrıs Arşiv, 1089/10.
2. ***el-Erbeûn el-İdrîsiyye**=el-Esmâu'l-Erbeûn Min Esmâi'l-Hüsna: Süleymaniye, Ayasofya, 377; Esad Efendi, 3430. Köprülü, 705. el-Hizanetu'l-Amme, Rabat 1651. Muhammed Asım, 705.
3. ***Cezzâbu'l-Kulûb**: Muradiyye, 2904.
4. **Divânu's-Sühreverdîyye**: Zâhiriyye, 5576.
5. ***Havâs Esmâillâh el-Hüsna**: Süleymaniye, Esad Efendi, 3704.
6. ***Havâssu'l-Hurûf**: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 1863.
7. ***el-Hikem fi Hurûfi'l-Mu'cem**: Süleymaniye, Laleli 3745.
8. ***Hikmetu'n-Nâsik fi'l-Menâsik**: Süleymaniye, Ayasofya, 1136.
9. **Kavâ'idu'l-Hikmiyye**: Topkapı III. Ahmed, 3217. Koca Rağıp Paşa, 1480.
10. **Kavânînu'l-Hakâik**: Süleymaniye, Esad Efendi, 3642. *
11. ***el-Kelimâtu'z-Zevkiyye ve'n-Nuketu'ş-Şevkiyye**: Süleymaniye, Ayasofya, 2427. Köprülü, 1601. Osman Ergin, 513. Kahire, 3599.
12. ***Keşfu'l-Gitâ li İhvâni's-Safâ**: Topkapı III. Ahmed, 1461. Koca Rağıp Paşa, 1480.

²¹) Van Den Burgh, "Sühreverdî", İslam Ansiklopedisi, MEB, XI, 88.

²²) Aynı yer.

13. ***Kitâbu'l-Fütüvve**: Süleymaniye, Ayasofya, 2049.
14. ***Külliyât-ı Sühreverdîye**: İstanbul Koca Rağıp Paşa, 1490.
15. ***e'l-Lâhutiye fi Envâri'l-Melekûtiye**: Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 2300.
16. ***Makâmâtü's-Sûfiye**: Süleymaniye, Bağdatlı Vehbi Efendi, 2023. Koca Rağıp Paşa, 1480.
17. ***Me'âricu'l-Elbâb fi Keşfi Müdâveleti'l-Efrâd ve'l-Aktâb**: Süleymaniye, Ayasofya, 1694.
18. ***Menyelu'l-İs'âf ve'l-İs'âd fi Tahmîsi Bânet Su'âd**: Tübingen, 137. Gotha, 2227. Paris, 1620.
19. ***Mesâil Se'eleha Ba'du Eimmeti Hurasân Li's-Şeyh es-Sühreverdî**: Topkapı Emanet Hazinesi, 1006.
20. ***Münâcât-ı Şihâbeddin-i Sühreverdîye**: Topkapı Emanet Hazinesi, 1006.
21. ***er-Rahîku'l-Mahtûm**: Vakıflar Genel Kütüphanesi, 7071.
22. ***Risâle Der Tarîk-i Sülûk**: İstanbul Nuru Osmaniye 4435.
23. ***Risâle fi'l-Cism ve'l-Hareke ve'r-Rubûbiyye ve'l-Me'âd ve'l-Vahy ve'l-İlhâm**: Rağıp Efendi, 1480 ²³.
24. ***Risâle fi Fakr ve Mekâ'idu'n-Nefs**: Koca Rağıp Paşa, 521. Zâhiriye, 3880.
25. ***Risâle fi'l-Hikme**: Koca Rağıp Paşa, 1480.
26. ***Risâle fi Hudûdi'l-Hukemâ**: Paris, 1247 ²⁴.
27. ***Risâle fi Şerhi'l-Fakr**: Süleymaniye, Esad Efendi, 1761.
28. ***Risâle fi't-Tasavvuf**: Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 2726, Vakıflar Genel Kitaplığı, 4885.
29. ***Risâle fi Tecrîd**: Nuru Osmaniye 5009. Risâle-i Tecrîd: (Farsca) Süleymaniye, Fatih, 3170. Risâle fi't-Tecrid, Nuru Osmaniye, 4445.
30. ***Risâle fi Vasfi'l-Ukûl**: Rampur II, 810 ²⁵.
31. ***Risâle fi Zemmi'd-Dünyâ ve Medhi'l-Fakr**: Bol., 255 ²⁶.
32. ***Risâletu'l-Hâiri'l-Vâcid ile's-Sâiri'l-Mâcid**: İstanbul Köprülü, 1589.
33. ***Risâletu'l-Halvâ**: Süleymaniye, Hacı Selim Ağa, 1271.
34. ***Sıfatu'l-Halveti ve Adâbihâ**: Süleymaniye, Ayasofya, 2117.
35. ***Şeceretu'l-Fütüvve li Ehli'l-Mürüvve**: Süleymaniye, Ayasofya, 3135.
36. ***Şerhu Esmâi'l-Erbeîni'l-İdrîsiyye**: Süleymaniye, Ayasofya, 3358.
37. ***Şerhu Makâmâtî's-Sûfiye**: Topkapı III Ahmed, Koğuşlar, 3217. Vehbi Efendi, 2023.
38. ***Tahmîsu'l-Burde**: Tübingen, 137, ²⁷.

²³) Brockelmann., I, 783.

²⁴) Brockelmann., I, 783.

²⁵) Brockelmann, I, 783.

²⁶) Brockelmann, I, 783.

39. **Tefsîru Sûreti'r-Rûm**: İstanbul Üniversitesi, 3801.
40. **et-Tenkîhât fi Usûli'l-Fıkh**: Süleymaniye, Fatih, 1259.
41. ***el-Vâridât ve't-Takdîsât**: Süleymaniye, Ayasofya, 2144. Topkapı III. Ahmed, 3217, 3271.
42. **El-Vasâyâ li Yahyâ bin Habeş es-Sühreverdî**: Konya, 669. Revan Köşkü, 1983. Tekelioğlu, 408

Şehrezûrî, gerek düşünce, gerekse zaman itibariyle, Sühreverdî'ye yakın olduğu için onun vermiş olduğu listeyi ayrıca belirtme gereği duyuldu. Ünlü eserinde Şehrezûrî, Sühreverdî'ye ait olarak kırk dokuz eserin adını verir.²⁸ Burada, Şehrezûrî tarafından Sühreverdî'ye nisbet edilen ve yukarıda ismine rastlamadığımız eserleri sıralandı.

1. el-Bârikatu'l-Îlâhiyye, 2. ed-Da'vetu's-Şemsiyye, 3. De'avâtu'l-Kevâkib, 4. Ed'iyetun Muteferrika, 5. Kitâb fi'l-Menâfiyyât, 6. Kitâbu's-Sabr, 7. Kitâbu't-Ta'likât, 8. Kutubu'l-Hikme, 9. Levâmiu'l-Envâr, 10. el-Mebde ve'l-Me'âd, (Farsça) 11. Mukâtebat ile'l-Mülûk ve'l-Meşâyih, 12. en-Nefehâtu's-Semâviyyetu'l-Îlâhiyye, 13. er-Rakîmu'l-Kudsî, 14. er-Remzu'l-Mûmâ, 15. Risâletu Gazaretu'l-Arabiyye, 16. Risâletu Gâyeti'l-Mubtedî, 17. Risâletu'l-İşk, 18. Risâletu'l-Mi'râc, 19. Risâletu Tefsîri Âyât Min Kitâbillah, 20. es-Sirâcu'l-Vehhâc, 21. Şerhu'l-İrşâdât (Farsça) 22. Tavâriku'l-Envâr, 23. Tehayyurâtu'l-Kevâkib, 24. Tesbîhâtu'l-Ukûl

C. Eserlerinin Tasnifi Üzerine

Sühreverdî hakkında yapılan araştırmalarda bazı açılardan hareketle eserlerinin tasnif edildiğine de rastlanır. Böylelikle dağınık olarak görünen eserler arasındaki bağlantı gösterilmeye çalışılır. Başlıca sınıflamalar şunlardır:

1) Luis Massignon, Sühreverdî'nin düşünce hayatını dikkate alarak eserlerini şöyle tasnif etmiştir:

a) Gençlik yıllarında yazılan eserler: el-Elvâhu'l-İmadiyye, Heyâkilu'n-Nûr gibi.

b) Meşşâî dönemde yazdığı eserler: Telvîhât, Lemehât, Mukavemât, Meşâri' gibi.

c) İbn Sinacı ve Eflatuncu dönemde yazdığı eserler: Hikmetu'l-İşrâk, Kelimetu't-Tasavvuf, Risâle fi İ'tikâdi'l-Hukemâ gibi.

Massignon tarafından yapılan bu sınıflamanın, tarihi bir hata içerdiğini belirtmek gerekir. Zira son dönem eserler içinde gösterilen Hikmetu'l-İşrâk, Meşâri' adlı eserden önce yazılmıştır.

2) Henry Corbin, Sühreverdî'nin eserlerini gayede birbirleriyle ittifak halinde

²⁷) Brockelmann, I, 783.

²⁸) Şehrezûrî, *Târîh*, 470

ve her biri, ötekine açık veya kapalı bir şekilde atıfta bulunacak şekilde yazıldığını düşünmektedir. Bu anlayışına bağlı olarak o, Sühreverdî'nin eserlerini şöyle sınıflamaktadır:

a) Öğretiyle ilgili büyük boy kitaplar: Hikmetu'l-İşrâk, Meşâri', Telvîhât gibi.

b) Öğretiyle ilgili küçük boy kitaplar: el-Elvâhu'l-İmâdiyye, Lemehât, Heyâkilu'n-Nûr gibi.

c) Sembolik üslupla yazılan risâleler: el-Gurbetu'l-Garbiyye, Safir-i Sîmurg gibi.

d) İçer doğuşlar ve dualar İçeren risâleler.

S. Hüseyin Nasr, Corbin'in bu sınıflamasına katılarak beşinci bir maddeyi daha ilave eder. Bu da Sühreverdî çeviri ve şerh eserlerdir. İbn Sina'nın Risâletu't-Tayr'î Farsçaya çevirisi ve Farsça İşârât şerhi gibi.²⁹

3) Muhammed Ali Ebû Reyyân, Sühreverdî'nin öğretime dönük bir hedef göttüğünü düşünür. Onun öğretim ile ilgili hedefi dikkate alınarak eserleri Telvîhât, Mukavemât, Meşâri' ve Hikmetu'l-İşrâk şeklinde sıralanır.³⁰ Ancak bu sıralama, Corbin tarafından yapılan sınıflamaya ve ilkesine büyük ölçüde benzemektedir.

4) Emîl Ma'lûf, Sühreverdî'nin hayatını dikkate alarak, onun önce Meşşâî sonra İşrâkî olmuş bir filozof olmadığını düşünür. Ona göre, Sühreverdî, gençliğinden beri sûfî ve felsefî eğilimi birlikte sürdürmüş biridir. Eserini yazarken kimi zaman sûfî eğilimi, kimi zaman felsefî eğilimi, kimi zaman da Hikmetu'l-İşrâk'ta olduğu gibi her iki eğilimi birden ortaya koymuştur. Öteki eserleri, Hikmetu'l-İşrâk'ta ortaya konan düşüncelerin anlaşılmasında kazanılması gereken bilgiler cümlesindedir³¹. Kanaatimize göre Ma'lûf da son tahlilde Corbin ile aynı kanaati paylaşır görünmektedir.

Bizim kanaatimiz o ki, Sühreverdî'nin eserleri incelendiğinde onların birbirleriyle irtibatlı olduğu anlaşılır. Nitekim Sühreverdî, eserlerini tekrar tekrar gözden geçirmiş, birbirleriyle olan irtibatına dikkat çekmiş, diğer eserlerinin Hikmetu'l-İşrâk'ta ortaya konan düşüncelerin anlaşılmasında yardımcı olarak görmüş gibidir. Meşâri'deki şu ifadeler de bunu teyit eder mahiyettedir: "*Bu kitabı, Hikmetu'l-İşrâk'tan önce ve Telvîhât'ı tahkik ettikten sonra okumak gerekir*"³². Dolayısıyla Massignon ile Me'lûf dışarıda tutulursa, diğer araştırmacılara katılmak mümkün gözükmemektedir.

²⁹) Nasr, "*Şihâbeddin Sühreverdî Maktul*", *İslam Düşüncesi Tarihi* içinde, I, 413; Nasr, *Three..* 58-59; Nasr, *Üç..* 71-72.

³⁰) Ebû Reyyân, 67.

³¹) Emîl, Ma'lûf, "*Tasnîfu Müellefâtihî*", *Kitâbu'l-Lemehât* içinde, 18-19.

³²) Sühreverdî, el-Meşâri', 194.

III. Sonuç

Sonuç itibariyle Sühreverdî, döneminin ilmi teâmülüne uygun olarak eğitimi ve öğrenim almış, onları geliştirmek üzere çeşitli yerlerdeki uzman kişilerle görüşmek maksadı ile yolculuklar yapmış, almış olduğu felsefe formasyonunu çeşitli yol ve yöntemlerle geliştirmiş ve yeni bir anlayışın doğuşunu hazırlamıştır. Bunu yanı sıra o, birikimlerini eserlerine kaydederek, onları bir sonraki kuşanın istifadesine sunmuştur.

Hazırladığımız listeye göre toplam Sühreverdî'nin 102 adet eserinin adı tespit edilmiştir. Bunların 78 adeti çeşitli kütüphanelerde mevcut olup, 24 adeti henüz kayıp görünmektedir. Toplam liste içerisinde farklı adlarla kaydedilmiş yahut kütüphanelerde yanlışlıkla ona nispet edilmiş eserlerin olması da muhtemeldir. Neşredilmiş bir çok eserinin yanı sıra yayımlanmayı bekleyen ve dilimize kazandırılması gereken eserlerinin olduğunu belirtmeliyiz.